

3400.

Български Книжници.

7

ПОВРЕМЕННО ОПИСАНИЕ

НА

БЪЛГАРСКИХЪ - ТЪ ВНИЖНИИХЪ

УРЕЖДА СЯ

ОТЪ

ДИМИТРИЙ МУТЬЕВА.

ЧАСТЬ ПРВА.

Цариградъ - Галата.

у Книгопечетницата на Д. Цанкова и Б. Миркова.

1858.

A 157

МИСЛИ

ЗА

БОЛГАРСКИИ-ОТЪ ЯЗИКЪ.

И дръгій потъ сме кажалє. пакъ сега кажѣваме , що за да можеть да се составитъ еденъ общій писменній языкъ първо в потребно да излезатъ на ябе си-те местни наречіа и идіотизми на языкъ-отъ ни, върхѣ кон-то общій-отъ языкъ иматъ да се знадатъ: догде се не направитъ тоа нещѣ, никой не можеть и нематъ право да судитъ и да редитъ за общій писменній языкъ, основѣващи се на едно толко, коє и да в оно , наречіє ; и секов подобно сѣденіє и реденіє, како не полно, тѣа є свѣтно и бесплодно.

Нашій-отъ языкъ, како цю є познато, се дѣлитъ на две главни наречіа, отъ кон-то едно-то се говоритъ во Болгаріа и Тракіа, а пакъ дръго-то во Македоніа. Първо-то отъ нихъ бекъє є семъ известно; зацо се что се писало до сега на нашъ їзыкъ се на него се писало, а на дръго-то ни гри: по таа причина, что возрожденіє-то на наша-та писменность се почна осгора на долѣ. Оваа є причина-та, что не толко иностранны-те слав-

ваности, но и исти-те наши ученици, что не принадлежатъ на Македонско-то наречіе, немайтъ за него никакво основателно и определенно понатіе. За да невидиме на светъ Македонско-то наречіе со си-те неговни общи и местни наѣотпизми, до колко в то намъ възможно, мѣе имаме намереніе да составиме на него грамматика въ параллель со дръго-то; но понеже тоа наше намереніе можеть мало да се позабавитъ, мѣе сега излагаме кратко главни-те неговни особености стноснотелно конъ дръго-то наречіе. (а)

Македонско-то наречіе не толко не трѣбетъ и не можеть да бидеть исклученно отъ общій-отъ писменній азикъ. Но дѣло тѣа брше ако оно са прѣимаше за главна неговна основа; по тѣа причина что оно е по пълнозвѣчно, по пълно и по стрѣсно, и въ много ствѣщеніа по пълно и по всгато. Представители на тоа наречіе се югзападни-те страни на Македоніа.

Първа-та и най голема-та разлика, що съществуватъ по медьѣ две-те наречіа, состоитъ, споредъ наше-то мненіе, въ различно-то имъ произнесуванье, или словоудареніе: Така Македонско-то наречіе свикновенно любитъ да ударатъ въ начало на слова-та, а напротивъ дръго-то на конецъ, таке что въ първо-то наречіе вѣе никой пѣтъ не можете да срещите слово съ удареніе на последній-отъ слогъ, кога напротивъ тоа последно-то въ повекъе-то слова ударатъ на окончаніе-то. Обде Македонско-то наречіе се свизуватъ со Бърбско-то.

(а) Излагавши обѣ особености на Македонско-то наречіе мѣе имаме во вниманіе изложеніе-то на Г. Минханловскій за подобни-те особености по медьѣ новобългарскій-отъ азикъ вообше и старій-отъ. Вид. Ц. Вѣстникъ N° 520.

ОСБЕНЬ ТОА ВЪ МАКЕДОНСКО-ТО НАРЕЧІЕ НАХОДИМЕ УЩЕ СЛЕДЪ
ДЪЮЩИ-ТЕ ОСОБЕННОСТИ:

1) Оно не търпитъ следъющи-те шипаци бѣкви Ж и Ш
преди Д и Т, и въ таквихъ случаи последни-те или се умагчаватъ,
или сохрѣнѣватъ твърдо-то свое произношеніе.

2) Бѣква-та Я секога иматъ пѣлно и ясно произно-
шеніе, а не, како въ друго-то наречіе, отръвисто и полдгласно.

3) Ё и О ни въ каквихъ случаи не си изменѣватъ свое-
то произношеніе, како въ друго-то наречіе, първа-та на И, а
друга-та на У.

4) Ж и Ъ соудѣвале свое-то полдгласіе тамъ, где и во
друго-то наречіе, и толко въ едно поднаречіе се превратиле въ
полногласна О, како: Корстъ, Церкъвь, Ворвь, полнъ, Кѣртъ,
Терга и проч. на место: Кѣрстъ, Церкъвь, Вѣртъ и проч.

5) Ъ секога, безъ исключеніе, се произноситъ како чисто
Ѣ, и никога не звѣчитъ како ѡ, како цо ставатъ въ друго-
то наречіе. Яко да не беше тоа разногласіе въ произношеніе-
то свѣа бѣква можеше совѣршенно да се изметнетъ отъ но-
воболгарска-та писменность. Сега на първъ потъ мѣе а оста-
вѣме на страна, до где видѣме и разсудѣме по добре за ней-
зина-та сѣдѣа.

6) Х или со семъ се оставатъ, како на примеръ: ода,
убаво, оро, арно, пишеа, одеа или одѣа, стоеа и пр. на место:
хода, хѣнаво, ходѣа, стоеа и пр. или се произноситъ како Ф:
пишефъ, читафъ, прафъ, фала, фѣраа, на место: пишехъ, прахъ,
хѣала и пр. или наконѣцъ како в: ѡѣо, вѣла и пр. на место:
ѡѡ, вѣла. Правила за тоа тѣа се изложатъ во грам-
матика-та.

7) Членови-те отъ местонаменѣа-та обз и онъ, за кои-
то некога подробно бѣхме писале, и пакъ имѣме да пишѣме за

да спровѣргнеме некои ложни мненія, що сѣществѣваѣтъ за нѣхъ.

8) Склоненіѣ-та на собствени-те имени поцѣлеле въ Македонско-то наречіе, отколи въ друго-то, како имаме да видиме въ грамматика-та.

9) Средни-те имена, что кончаваѣтъ на ле и ре и си-те ѣмалителни въ множественно число кончаваѣтъ на нна, а не на ета, како: поле полнна, море морнна, момче момчнна, книже книжна.

10) Третьо-то единственно лице въ настоѣще-то време въ извѣстѣно наклоненіе сохраниваѣтъ старо-то скончаніе тз.

11) Третьо то множественно лице на тѣа исто време иматъ различно, спредѣхъ видѣх-стѣ на глаголѣх-стѣ и поднаречіе-то, окончаніе, защото не е овде место да имаме подрѣбно правила за тѣа нищо.

12) Македонско-то наречіе иматъ дѣпричастіе.

13) Рогата-та бѣква жъ въ Македонско-то наречіе се произносѣтъ како чисто Ѳ, а въ некои места како О, напри- меръ, рака, мака, лажа, каде, мажъ и пр. или река, мока, потъ, асжа и пр. на место рѣка, мѣка, пѣтъ, и пр. Тѣлко во едно поднаречіе сна е сохранила, и то тѣлко во горепоменѣти-те слѣчан, сиречь кога сна е коренна бѣква. Ова бѣква и въ друго-то наречіе не е сохраниена освенъ въ горепоменѣти-те слѣчан. Сиречь въ тѣе не много слова, гдѣ она се находитъ во среде. Следователно ако дѣржиме мѣе едно начало, сиречь да пишаме споредъ сегашно-то произношеніе, како что и тре- бетъ да правиме, ако сакаме да не падаме въ противоречіе, и да не затрѣдѣваме правописаніе-то безъ секоѣ нѣжда и пол- за, жъ не третѣтъ да се ѣпотрѣблѣваѣтъ освенъ въ горепоменѣти-те слѣчан.

Така ѣво противоречатъ себе си, две начала приимаѣщи,

ЩЕ-ТО Ж ДА СЕ ПРИГОТОВАВАТЪ И НАСТРОЮВАТЪ УСТА-ТА ЗА ДА ГО ПРОИЗНЕСЕТЪ ПРАВНО.

ТОВА ЧТО НАЗАХМЕ ЗА Ж МОЖЕМЕ ДА КАЖЕМЕ И ЗА Ъ. ПОНЕЖЕ СВАМ БЪКВА ИМАТЪ СОВЪРШЕНО ЕДНАКВО ПРОИЗНОСВАНЬЕ СО И И НИКОЛКО НЕ СЕ ОТЛИЧВАТЪ ОТЪ НЕГО НЪЖНО Е, СПОРЕДЪ НАШЕТО МНЕНІЕ, ДА СЕ ИЗХВЪРЛИТЪ ОТЪ НЕСЪВОБОЛГАРСКА-ТА ПИСМЕНОСТЪ, КАКО СОВЪРШЕНО НЕГОДНІЙ ЧЛЕНЪ. ВЪ ТАКОВЪ СЛУЧАЙ ЕТИМОЛОГІЯ-ТА НИЩО НЕМАЕТЪ ДА ПОСТРАДАТЪ; ИБО ОНА ЩЕ СЕ УТВЪРЖАВАТЪ НА СЕГАШНО-ТО ПРОИЗНОШЕНІЕ. НИЩО НЕ КАЗУВАЕТЪ ТІЕ, ЩО ВИКАЕТЪ, ТЪА, АКО ИЗХВЪРЛИМЕ Ъ И ДРУГИ ПОДОБНИ БЪКВИ, ЩЕ ВОЗНИКНАТЪ ГОЛЕМА НЕУДОБСТВА ВЪ СЛОВПРОИЗХОДСТВО-ТО АКО НЕКОИ ДОКАЗАТЪ ТОВА НЕЩО МІЕ СМЕ ГОТОВИ ДА СЕ УКЛОНИМЕ ОТЪ СВОЕ-ТО МНЕНІЕ.

ПРИ СВА КРАТКО ИЗЛОЖЕНІЕ ПРИСОВОКУПЪВАМЕ НЕКОЛКО НАРОДНИ ПЕСНИ НА МАКЕДОНСКО-ТО НАРЕЧІЕ, КОИ ВЪ МНОГО ОТНОШЕНІА СЕ ЛЮБОПИТНИ.

1.

СЪЛЦЕ-ТО МІЕ Е НА ЗАОДЪ.
САМОБЪЛА Е ЗЪДЪ ГОРА.
МІРЧЕ БЪЙВОДА ПРЪДЪ НЕА.
БУРЗА Е КОНА КОДЕШЕ,
ЦУРВЕНЪ Е ВЪЙРАКЪ НОСЕШЕ,
МІРЧЕ БЪЙВАДА ГЪВОРИТЪ:
САМСЕЛО ЛЕ МАЙКО ЛЕ,
ДЪСТА ТИ КЪНА ПЪВОДИФЪ;
ДЪСТА ТИ ВЪЙРАКЪ ПЪНОСИФЪ.
А САМСЪЛА ГЪВОРИТЪ:
ПЪВОДИ МІРЧЕ ПЪВОДИ,
И ЦУРВЕНЪ ВЪЙРАКЪ ПЪНОСИ

До зелѣни-не (а) ливадѣ,
До студѣви-не клáденци.
Тáмо се жéнитъ лнхѣла.
Дѣветъ си сѣстри кáнило,
Дѣсета сѣстра не кáни,
Лѣсета сѣстра кóпрнна.
Кóпрнна вó дкoръ сѣдеше,
Грѣмка си кѣрка; чѣшлaше,
Грѣмко ле кѣрко, Грѣмко ле,
Всга тѣа óдншъ ѱ вѣйка,
Ѵ вѣйка кѣрко нá свáдба,
Дá в' фáтншъ óро нáколъ;
Дá н' пѣщншъ сáна(в) дó зѣми,
Дá н' крѣнешъ(в) прѣвезъ óтъ óчи,
Дá н' дóгледатъ вѣйко ти,
Вѣйко ти кѣрко лнхѣла:
От' в вѣйко ти нѣберенъ,
Нѣберенъ кѣрко кѣзъ вѣра;
Дá н' мн' тн' крѣнетъ срáмота.
Грѣмка óтнте нá свáдба,
Грѣмка си мáйка нѣ пóчѣ,
Сн' фáтн óро нáколъ,
Сн' пѣщн сáна дó зѣми,
Сн' крѣна прѣвезъ óтъ óчи.
Мн' á дóгледа вѣйко в ,
Вѣйко в лѣто гóкoрнтá:
Свáтнвн вѣли свáтoвн ,

-
- (а) Членъ въ множественно число отъ местоименiе Онъ.
(б) Женско жѣбе.
(в) Крева ще се речетъ днга.

Не приползните пѹшки-те ;
Не презовъате кони-те ;
Невеста ни е въ дборѣе.
Грѹлка си вѹйка дѹчала
И люто ми прскѹнала ,
Офз лѣле Бже милечекз.
Зѹроси рѹса кзрваба,
И погѹреши кѹменѣе,
Потзпчѹте гс вѹйка ми,
вѹйка , ми Бже ѹнкѹла.
Кѹко ми Грѹлка прскана
Пѹста се клѣтва фѹтила,
Зѹроси рѹса кзрваба,
И погѹреши кѹменѣе,
И потзпчѹе вѹйка е.

2

Щѹ е врева во пѹройна цѹрковѣе,
Али гзрмитз на' се зема трѣсетз ?
Ни ми гзрмитз ни се зема тресетз
Се вѣнчаватз Милошз со нѣвеста.
Е постѹсналз пѹрсти со пѹрстени.
Тѹм мѹ се нѣмѹ мѹило мѹлантз ,
А Милоше мѹе мѹило добро
Нестѹскаѹми пѹрсти со пѹрстени.

3

Похваллз се богѹтѹй-отз
А сѹ богѹтз и прѣбогатз,
Тѹкз се нѹшатз и пѹнашатз.
Кѹко рѹба во глобина.
Кѹко ѹреаз во вѹшна
Кѹко ѹвца сз рѹдо агне,
Кѹко лоза сз бѣло грѹзѣе.